

РЕЦЕНЗИЯ

за докторската дисертация

СЕМАНТИЧНИ ДЕСКРИПТОРИ НА РЕФЛЕКСИВНИ ПО ФОРМА ГЛАГОЛНИ СТРУКТУРИ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ, ФРЕНСКИ и УНГАРСКИ ЕЗИК

от Милена Николова Славчева

Предлаганата за рецензиране дисертация на Милена Славчева представлява труд от 210 страници (160 стр. основен текст, 34 стр. Приложения, 13 стр. Библиография и Съдържание).

Още от самото начало следва да се отбележи, че темата на предлагания дисертационен труд е значима, от достатъчна важност за компютърната лингвистична наука и в този смисъл е напълно дисертабилна.

Предлаганият труд е структуриран в Увод, 3 Глави и Заключение. В целенасочения *Увод* (стр. 1-4) са представени обектът на изследване, като вместо *предмет* на изследването още в първото изречение е обявено, че то „е в областта на компютърната лингвистика и езиковите технологии и е свързано с прилагането на обектно-ориентиран подход при представяне на езиковите единици” (стр. 1). Странното е, че още на първа страница се лансира релятивистското разбиране от философията на науката и то -подчертано в болд, че „която и да е класификация е изкуствено построение въз основа на преливащи се едно в друго лингвистични явления”. Специално е подчертана когнитивната ориентация на изследването, която всъщност с нищо не допринася за разгръщането на основните тези в труда, в който действително „семантичните параметри се приемат за доминиращи над морфосинтактичните” (стр. 2).

В Първа глава (стр. 4-35) ясно са представени целите и задачите на изследването. Представен е методът на изследване, като е възприета теорията и формализмът на т. нар. *Единно представяне на събития* в многоезичен аспект с описание на съответния за изследването формализъм и в съпоставка с други езикови ресурси. Накратко е разгледано *явлението рефлексивност* (стр. 9-12) и е

изтъкната неговата значимост, формалните показатели на рефлексивните глаголни структури с тяхната специфика в български, френски и унгарски.

Във втора глава (стр. 34-67) са представени формалните индикатори на изследваните глаголни единици и отделните класове глаголни единици. Подчертава се, че предлаганата от авторката класификация „не е абсолютна и не е крайна цел на разработката“, а е подходяща за изгражданите формални езикови модели (стр. 40).

Трета глава (стр. 68-89) представя *Концептуални структури и моделиращи елементи* като когнитивни глаголно-събитийни концепти и техни модели – събитийни рамки с типовете участници в тях със съответните им (подобни на падежните) роли и с техните атрибути. Тази глава е посветена на формализацията на типовете събития с ролите на участниците и отновенията между тях в т. нар. събитийни рамки, смятани за концептуални единици според формализма на използваната теория за единното представяне на събития.

Представени са и моделиращи механизми за разширяване на формализмите като ограничения, свойства, стереотипи, изброяване и коментари. Те се допълват от асоциативни релации с типа агрегация с подтипове меронимия, прикрепване и притеване. Всички те представляват статична периферия, която се свързва с динамично ядро от различни типове състояния и преходи в събитийната рамка.

Семантично интерпретираните глаголни структури са предмет на четвърта глава (стр. 90-149), където е представена базата данни за семантиката на лексикални езикови обекти, наречена *Семинвест*, и подробно са описани механизмите за структуриране на лексикона – (таксономична) генерализация, зависимост (свързване, деривация и уточняване) и представянето им чрез събитийни рамки – шаблони. Подробно са разгледани типовете събития, за да се стигне до определянето на т. нар. *семантични примитиви* според различните теории и школи. В останалата част от тази глава са представени дескрипторите на подробно разгледаните в трета глава типове рефлексивни структури.

В Заключението (150-154 стр.) накратко са представени обективно резултатите от труда и качествата на неговият продукт *Семинвест*, представен в Приложенията. Очертани са и перспективите за изследване.

Първото, което прави впечатление в труда е беглото споменаване на основната за глагола граматична категория *залог* вместо очакваното вникване и задълбочаване в субектно-обектните отношения и формалните им езикови изразители. Не само преходността на глаголите е от особена важност за залоговите отношения, но добре известна е ролята и на по-генерални семантични категории като одушевеност /персонификация/, свързана и с падежните отношения в глаголната рамка и дори с отделянето на типа ергативни езици. Т. е. глаголната рефлексивност има своите по-дълбоки семантични основания в езика, съответни граматични правила и ограничения, които управляват формалните изразители в различните езици.

По повод системно-структурните изследвания в лексикалната семантика, водещи до разкриването на семантичните примитиви, следва да се каже, че макар те да не са методологично единни, смисълът от тях е достигането до известна семантична йерархия на базовите лексикални единици в контекста на общата граматична семантика на езика. Така например, трите деиксиса-шифтери: *Аз, тук и сега* са условията на всяка (ре)презентация чрез говорене което значи – и на всяко изказване в какъвто и да е дискурс (за това или онова) и един централен глагол *съм*, основа на всички глаголи = екзистенциалност, състояние, процесуалност. Основните глаголи за екзистенциалност, пряко свързани със *съм*, са модалните глаголи (*може, трябва, желая*), за състояние – *съм* + *сказуемно определение* (или модален глагол + инфинитив, да-конструкция) и за процесуалност – *става* (процес, т.е. безлично действие-събитие или преход от едно състояние в друго) и *правя* (т. е. каузално-целево действие). Значи, според елементарната логика, едно нещо или *не е* (т. е. го няма), или *е* (*има го*). Ако *е*, то или *става* (от само себе си, ‘поражда се’), или се *прави* (от някого – агентивно-транзитивно). Действието-правене може да бъде не е само практическо, но и когнитивно. Такива действия се изразяват чрез перцептивните глаголи **усещам** и **чувствам**, чрез когнитивните глаголи **мисля** и **зная**, чрез глаголите за предикация и нарация (*verba dicendi*) **казвам** и **говоря**, а чрез основните глаголи за изразяване на действие или събитие по принцип *правя* и *става* (*случва се*) може да бъдат интерпретирани (чрез дефиниции) всички останали глаголи в езиковата система.

Глаголът *имам* сигнализира наличието и на още един междинен пояс от група глаголи между модалните с когнитивните и *прагматичните* глаголи. Това е групата глаголи за собствено движение като *идвам, отивам* и т. н., образуващи във френски т. нар. група на 13-те (с вариант 14-те) глагола образуващи *passé composé* с *être*, както възвратните и страдателните, а всички останали – с *avoir*. Тук може да се посочат и 14 двойки глаголи за собствено движение в руски - *идти и ходить, ехать и ездить* и т. н., редовно противопоставяни и различавани по признака *насочено / ненасочено* (разнонасочено) собствено движение. Характерно е, че в преносни значения се употребяват само първите от всяка двойка такива глаголи.

Най-забележителната характеристика на тези глаголи за собствено движение (*преместване*) е тяхната *непреходност* (както и на глаголите за собствено състояние като *стоя, лежа, седя*, докато нормалното за семантиката на прагматичните действия (от типа *правя*) на одушевените дейтели е да са *преходни* (както на неодушевените – *непреходни*). Срв. напр. *Камъкът помръдна* или *Героят помръдна* за разлика от *Героят помръдна камъка* или *Камъкът се помръдна от героя*. В зависимост от (ситуационно-семантична) гледната точка към цялостния характер на действието *помръждане* е възможна интерпретация или от (каузативно) *ергативен* тип и в ергативните, и в падежните езици – *Него (То(й)) помръдна*, или от *агентивен падежен* тип – *Той помръдна (камъка)*. Именно глаголът (*местя* <) *движа* (< *мърдам*) показва връзката между *преходност* и *непреходност* на базата на понятието *каузативност* или разликата между физически каузираните *движения* на предметите и *мотивираните действия* на хората (с одушевените предмети и олицетворените други живи същества). Главно по тези причини всички глаголи в цитирания *Семантичен речник-минимум* са само за действия на одушевени дейтели. Общото положение е, глаголите за специфичните действия на неодушевените предмети-дейтели да са от една и съща основа-корен с имената на предметите, подобно на фигура етимология – *град-градя, ден-денувам, път-пътувам* и т. н., и съответно сводими един към друг (не само словообразователно – в отглаголните съществителни и деноминативни глаголи, но и семантично). Останалите случаи са резултат на повсеместна метафоризация на глаголните

действия, съгласувано съпроводена от одушевяване и олицетворяване на актантите-деятели.

Следва специално да се отбележи, че изследването е проведено професионално и е изложено на отличен език. Дисертационният труд е изпълнил своите цели и задачи, структуриран е подходящо за развитието на темата и, според изискванията, е намерил своето приложение в продукта от база данни *Семинвест*. Въпреки че работата използва изцяло чужда методология (на Шели), специално внимание заслужава разкритите от авторката структурни особености на рефлексивните по форма глаголи в българския език, съпоставени със съответствията им във френски и унгарски.. Независимо от възможни различни гледни точки към отделни положения, трудът запазва собствено единство и представлява важен приложен принос към изследването на различните типове формално рефлексивни глаголи. Всички случаи са формално представени и подходящо коментирани. Сполучливо са обяснени и трудностите при интерпретациите на различни типове формално рефлексивни глаголи. Изводите и заключението логично следват от изследването и са добре коментирани.

Авторефератът представя обективно и пълноценно труда. Публикациите на авторката по темата на дисертацията са внушителен брой.

Въз основа на всичко това предлагам на уважаемата колегия на представения труд да бъде дадена висока оценка и неговият автор Милена Николова Славчева да получи образователната и научна степен Доктор.

Септември, 2011

/Проф. Иван Касабов, д. ф. н./